

Halvardøy Landhandel

Fortalt av Elvine Haugland

Øksneshamn 1920-tallet

For en tid siden fikk jeg forelagt et fotografi av min far Ludolf og hans to brødre Eilif og Aage Falch, og med oppfordring om å skrive litt om butikken på Øksneshamn. Fotografiet fremkalte mange gode minner om et brødrufelleskap, vennskap og omsorg for hverandre gjennom et langt liv som en sjelden ser.

Min oldefar Andreas Falch drev handel og hadde post og ekspedisjon på Halvardøy fra slutten av 1800-tallet. Der var ikke kai så ekspedisjonen av det som den gang kaltes «treruten» foregikk med båt. Fra 1907 overtok min bestefar Jonas Falch denne driften. I 1922 overtok onkel Eilif driften av butikken, og Halvardøy Landhandel ble etablert den 18. mai dette året. Omsetningen de første dagene var 60 kroner.

I 1913 hadde bestefar Jonas kjøpt en butikk med sjøtomt på Øynes av Kristian Steen, Øksnes. I 1922 var vegen gjennom Vestbygda kommet fram til Øksnes. Med sysselsettingsmidler, som den gangen var kr 2,50 pr. mann pr. dag, ble den siste kilometeren av vegen helt fram til Øynes fullført i 1924. Da flyttet de all handel, post og ekspedisjon over til landsida (Øynes) fra Halvardøya. Ekspedisjon av rutebåtene foregikk også her med båt. I 1934 fikk de bygget dampskipskai.

Det var et stort framskritt.

Min bestefar Jonas rodde over sundet fra Halvardøya i all slags vær for å ekspedere båtene og betjene postkontoret i alle årene fram til 1938. I vintertiden hadde han en ung dreng til hjelp. I 1938 overtok Aage, sønnen til Jonas, posten og ekspedisjonen og ivaretok disse tjenestene til han gikk av med pensjon i 1986. I 1928 giftet Eilif seg med Ingrid Nitter fra Svolvær. De bygde seg en hytte på Øynes og flyttet over dit fra Halvardøya. Sammen drev de butikken. Lokalene var nærmest som en brygge å regne. Store deler av bygget stod på pæler nede i fjæra slik at sjøen gikk oppunder halve bygget ved høyvann. Da kunne en bare ta opp en liten luke i gulvet og koste ned bønn og rask. Ingen snakket om forurensning den gangen!

Her kunne man få kjøpt alle de varer som trengtes. Foruten de mest dagligdagse matvarer var det stoffer og sysaker, undertøy og sko, kopper og kar. Her var redskaper for datidens jordbruk, og utstyr og drivstoff for fiskebåtene. Lysolje for lampene var også en viktig vare. Elektrisiteten var bare en ønskedrøm den gang.

Butikklokalet og lageret var lite så en må jo undres over at der var plass for et slikt sortiment. Under taket hang der også mindre redskaper, petro-

makser, støvler m.m. Mel og farin ble den gangen levert til butikken i kvite lerretssekker. Disse var populære hos husmødrene til å sy sengetøy og håndklær av. Stoffet var gjerne fullt av bokstaver og skrift i skarpe farger. Men når de ble vasket og lagt ut til bleking på snøen i vårsola forsvant skrifta. Dette var et rimelig og godt stoff.

På gårdene i bygda var det flere som hadde høner. Disse hønene fulgte sin naturlige rytme; etter vinteren begynte de å legge egg tidlig på våren. Mot påsketider kom de første kunnene med egg som så ble solgt i butikken. Flere av husmødrene hadde sin lille personlige butikk av dette. Om høsten plukket både voksne og unger bær som Eilif kjøpte og solgte videre til fabriker. Det var hundrevis med litre, mest tyttebær, som ble pakket i kasser og tønner og sendt av gårde hver høst.

I jakttiden minnes jeg også at det på lageret hang småvilt, som ryper og harer, som han tok imot og solgte videre.

Frukt var en vanskelig vare å oppbevare i butikken. Der kunne det ofte bli kuldegrader om vinteren. Ingrid tok vare på alt som begynte å bli skjemt. Hun skrelte opp frukten og kokte store panner med syltetøy som ble solgt i butikken. Dette var svært populært blant fiskerne når de skulle utruste for

på tur. Hennes innstilling var at skulle ta vare på ressursene og skulle gå til spille.

Store engrosfirmaer i byene hadde reisende som kom i båter og la til. Da gikk Ingrid og Lilif om bord og bestilte varer til butikken. Dette var koppar og glasstøy og manufaktur. De reisende kom igjen årvisst og ofte som gamle kjenninger å regne. Fram gjennom de harde tredveåra var det vanskelig for folk å få arbeid. Lønnen til butikken var stor. Drømmen om å kunne bygge ny butikk lot seg derfor ikke realisere den gangen.

Fra 1945 da krigen sluttet og i tillegg etter tok handelen seg kraftig i Øksfjorden var flere liskebåter og store hvalbåter hjemmelørende. De tok utrustningen sin og bunkret stoff fra butikken.

Varer levertes også tommevis med hvalfôr og kunstgjødsel til gårdene i bygda.

Fra ca. 1940 hadde Ingrid og Eilif et ungt jentebarn som kombinert husarbeid og butikkhjelp. Selv var jeg der fra 1951 og har mange trivelige minner fra den tiden.

Butikken var kald og dårlig, men det var et fint miljø. Folk møttes og diskuterte saker som var aktuelle i tiden. Spesielt foran valg kunne stemmen bli ganske amper.

På begynnelsen av 1950-årene tok vi til å fylle ut og forlenge kai fra

den gamle dampskipskaia. Den gamle butikken ble flyttet et stykke unna og nytt butikkannlegg ble satt opp. I 1954 solgte de julevarer i nybutikken, og i 1955 flyttet de all handel over hit. Det var leilighet i annen etasje. Ingrid og Eilif flyttet etter hvert fra hytta og ned i leiligheten.

Eilif kjøpte nå ei sjøtomt ved siden av butikken av Leif Andersen. Her hadde det tidligere trandamperiet, som nå var nedbrent, stått. På denne tomten bygde han lager for bygningsmaterialer. Ludolf hadde solgt fraktebåten «Hilda» og begynte på Halvardøy Landhandel der han bestyrte materiallageret. I disse årene var det stor virksomhet på Øynes. Det var flere ansatte, Erling Filertsen, Roald Nilsen, Jonas Falch og en og to jenter.

Kommunikasjonene i 50-60 årene var gode. Her var flere anløp i uka av lokalbåter både til Svolvær og Narvik.

Bøndene sendte melka til meieriet i Svolvær. Melkebilene kjørte gjennom bygda og samlet opp spannene, og så gikk de videre med melkebåten «Svana» tre ganger i uka. Varer til butikken kom for en stor del fra engroslageret i Svolvær. Ut til kundene gikk vareforsendelsene ofte med melkebilene og rutebussen.

I 1963 døde Ingrid, og i 1973 døde Eilif. Da overtok Aages sønn Jonas butikken.

Men så kom fraflyttingsspøkelset også til vestre del av Lødingen omkring Øksfjorden. Ungdommen reiste bort på skole og fikk jobb andre steder. Etablerte folk brøt opp og flyttet til plasser hvor det var større muligheter for fast arbeid. Handelen gikk tilbake, til sist var det ikke lenger mulig å drive lønnsomt. Butikken ble stengt i 1985.

Eilif fikk den tunge skjebne å bli rammet av polio i 18 årsalderen. Sykdommen lammet hele kroppen. Etter som han ble bedre, viste det seg at høyre arm og ben var skadet for alltid. Den gang var det ingen hjelp å få til etterbehandling og rehabilitering. Med iherdig egentrening kom han seg på bena, men måtte alltid gå med skinne på benet og stav. Han skaffet seg utdan-

nelse innen handclisfag og noe engelsk pr. korrespondanseskole. Han trente seg opp til å skrive med høyre hånd, men på skrivemaskinen brukte han venstre.

Mellom brødrene Eilif, Ludolf og Aage var det et vennskap og omtanke for hverandre som mange la merke til. De diskuterte alltid tanker og planer de måtte ha med hverandre. Når far Ludolf kom hjem fra frakturetur med «Hilda» var noe av det aller første han gjorde å dra over til Øynes for å prate med Eilif. Til jul og andre større anledninger var alltid familiene samlet på Halvardøya. Selv om været kunne være dårlig, fant alltid brødrene på ei råd for å få Ingrid og Eilif over sundet, hans handikap til tross. I sin ungdom lærte Eilif seg å spille fele. Aage spilte mandolin og gitar. Når familiene var samlet var det alltid sang og musikk. Spesielt under krigen da vi ikke hadde radio var dette populært.

I den gamle butikken hadde Lilif og Aage kontor for posten og forretningen i samme rom. Det var et ganske lite rom. I førjulstiden kunne haugen av pakker rekke nesten helt opp til taket. I det nye butikkbygget var der eget kontor for posten og venterom for reisende.

I 1976 bygde Aage et mindre bygg som han leide ut til posten. Han tok seg også av ekspedisjonen her. Venterommet ble også flyttet til dette bygget. Aage gikk av med pensjon i 1986. Da ble Jonas tilsatt som ny poståpner. Han flyttet til Valldal med familien i 1987. Da ble Kirry Larsen tilsatt som poståpner og fungerte til postkontoret ble nedlagt fra 1.1.1996.

Aages kone Sigrid fungerte i de siste årene i perioder som vikar ved postkontoret. Da kontoret ble nedlagt, innredet de leilighet i lokalene for å kunne bo på landsida om vinteren. Aage døde i 1998, og Ludolf i 2000.

Butikk og kaianlegg på Øynes eies nå av Nordlaks Oppdrett A/S fra Stokmarknes.

Det er med vemod en nå går på gjengrodde stier på hjemstedet. Verdier som med flid og nøydsomhet ble skapt av tidligere generasjoner, blir lite skattet på i dagens samfunn. Vi lever tilsynelatende i et overflodssamfunn og kommer lett til ting, men har menneskene og de barna som nå vokser opp fått et bedre liv?

Butikken i Øksneshamn. Brødrene Falch, Ludolf, Aage og Eilif. Foto: Elias O. Bachmann.